

How close is "too close": Unethical interactions between judges and repeat players in legal proceedings

Justice Yosef Elron

בהרצאתי היום אני מבקש לדון בסוגיה של מערכת היחסים הראויה בין שופטים היושבים בדין לבין פרקליטים וגופי חקירה המופיעים בפניהם.

המקרה של השופטת רונית פוזנסקי כן שנדון בהרצאתה של השופטת ברק-ארו, שבו שופטת ונציג רשויות החקירה התכתבו ביניהם באופן פרטי בקשר לתיק, הוא אמנם מקרה קיצון ויש לקוות כי גם חד-פעמי. יחד עם זאת, מקרה זה הציף באופן רחב יותר את הבעייתיות הרבה שיכולה להתעורר כאשר ניהול שגרתי ורציף של תיקים על ידי אותם שופטים ופרקליטים – "שחקנים חוזרים" בהליכים המשפטיים – מביא להיכרות קרובה ביניהם, שעלולה לפגום במראית פני הצדק.

אתן לכך מספר דוגמאות, כולן דוגמאות שהתרחשו במציאות.

סניגור שמופיע באולמו של השופט פעמיים או שלוש בשבוע, במסגרת הליכי מעצר ימים, מבקש לעיתים להרשים את לקוחו בכך שיפגין היכרות קרובה עם השופט, ולכן במהלך הדיון בתיק באולם בית המשפט הוא מעיר הערות אישיות, או מספר בדיחות או חוויות אישיות משותפות.

פרקליט שמחזיק ברשותו את מספר הטלפון הנייד של שופט מכהן עוד מהימים שאותו שופט עבד עמו בפרקליטות, ועושה בו שימוש כדי לשאול האם ניתן להגיע כעת לאולמו כדי לדון בבקשה דחופה.

חוקר משטרתי שמבקש לקבל צו דחוף, לאחר תום שעות העבודה בבית המשפט, ומגיע ישירות לביתו של השופט כדי שידון בבקשתו.

חלק מההתנהגויות הללו עשויות להיחשב ככאלו השייכות ל"תחום האפור". נדמה כי רוב הציבור יסכים שהן אינן תקינות, אך קשה לשים את האצבע על כלל האוסר עליהן במפורש. אכן, לא פעם ההבחנה בין האסור למותר היא קשה. נדמה שהמשותף לכל הדוגמאות הוא היותה של ההתנהגות פוגמת באמון הציבור ברשות השופטת. שהרי,

אזרח מן השורה או אפילו הצד שכנגד, יכול בקלות להסיק מההתנהגויות המתוארות שהשופט מצוי ביחסי קרבה עם פרקליט מסוים, באופן שעלול חלילה להטות את הדין לטובתו. אף אם השופט עצמו יודע היטב את קו הגבול ולעולם לא היה מעלה בדעתו להטות את הדין, עדיין השקיפות והנראות עבור קהל המתדיינים והציבור הרחב מחייבות להכריז על התנהגויות אלו כפסולות.

מענה חלקי לבעייתיות האמורה נמצא בכללי האתיקה לשופטים, המבקשים להתוות דרכי התנהגות לשופטים ומבטאים תפישות עומק חברתיות-מוסריות. כללים אלה מביאים לידי ביטוי עקרונות מנחים השאובים מהמסורת היהודית עתיקת היום. למשל, הכלל הקובע כי "שופט ינהל את הדיון שלפניו באופן מקצועי וענייני, תוך שהוא מקפיד לנהוג שוויון בבעלי הדין ובעורכי הדין המופיעים לפניו ונמנע מכל אמירה או מעשה שיש בהם כדי לפגום בחזונו האובייקטיבית והמקצועית", מבוסס על הציוויים מספר דברים: "ושפטתם צדק... לא תכירו פנים במשפט" (דברים א, טז-יז); וכן "לא תטה משפט ולא תכיר פנים" (דברים טז, יט).

וכך מורנו הרמב"ם בעניין זה:

"אסור לדיין לדון למי שהוא אוהבו, אף על פי שאינו שושבינו ולא רעו אשר כנפשו; ולא למי ששונאו, אף על פי שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו. אלא צריך שיהיו שני בעלי דינים שווים בעיני הדיינים ובלבם. ואם לא היה מכיר את אחד מהם ולא מעשיו - אין לך דיין צדק כמוהו" (רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק כג, הלכה ו).

מדברים אלה עולה, שהמצב האידיאלי הוא של "דיין צדק", כלשון הרמב"ם, שאינו מכיר כלל את הצדדים ובאי כוחם. ואולם, לא תמיד מציאות זו מתאפשרת, שהרי באי-כוח הצדדים המתדיינים הם "שחקנים חוזרים" בבתי המשפט. כך במיוחד כאשר השופט נתפס כבעל מומחיות בתחום משפט מסוים – כגון דיני מיסים או דיני נזיקין – אשר מספר עורכי הדין המייצגים בערכאות בתחום זה הוא מצומצם.

כמו כן, במקרים בהם השופט עוסק באופן קבוע בבקשות המוגשות בהליכים פליליים לפני הגשת כתב אישום, כגון החלטות על מעצר ימים, צווים ועוד, נוצרת מטבע הדברים היכרות בינו לבין הפרקליטים המופיעים באולמו מספר פעמים בשבוע.

בסוגיה אחרונה זו, בין היתר כהפקת לקחים מפרשת השופטת פוזננסקי-כץ, ביקשה כבוד הנשיאה לגבש נוהל שיתווה כללי התנהגות אחידים שישמרו על תקינות ההליך השיפוטי ועל השוויון בין בעלי הדין. קיומו של נוהל כאמור יסייע לחיזוק אמון הציבור במערכת, מתוך הכרה בחשיבותה הרבה של נראות של ההליך השיפוטי.

לצורך כך, הורתה כבוד הנשיאה, לפני כשנה, על הקמת צוות בדיקה בכיר לבחינת ההיבטים המערכתיים של ממשק העבודה בין שופטים הדנים בבקשות לפני הגשת כתב אישום ובין גורמי תביעה, שבראשו עמדתי אני, ולצידי הנשיאה רויטל יפה-כ"ץ מבית המשפט המחוזי בבאר-שבע והנשיאה עינת רון מבתי משפט השלום במחוז מרכז.

במסגרת עבודת צוות הבדיקה, קיבל הצוות עמדות בכתב והופיעו בפניו בעלי תפקידים שונים במערכת בתי המשפט, משטרת ישראל, הסנגוריה הציבורית, הנהלת בתי המשפט, לשכת עורכי הדין וגורמי חקירה ובהם הרשות לניירות ערך ורשות המיסים. כמו כן הופיעו בפניו שופטי בתי משפט השלום מהמחוזות השונים, שעיקר עיסוקם הוא בבקשות המוגשות לפני הגשת כתב אישום, ואשר סיפרו על הפרקטיקה הנוהגת, ובין היתר תיארו סיטואציות דומות לאלו שהובאו בפתח דבריי.

בתום עבודתו הגיש הצוות לנשיאה את מסקנותיו, שתרמו לגיבוש הנוהל שפרסמה הנשיאה, ואשר נכנס לתוקף בחודש ספטמבר האחרון. נוהל זה מבקש להציב מחיצות גבוהות בין שופטים לגורמי החקירה המופיעים בפניהם, וכל זאת במטרה לשמור על תקינות ההליך הפלילי ושקיפותו. כך, נקבעו בנוהל זה בין היתר הכללים הבאים:

- הקשר בין השופט ובין הגורמים המופיעים בפניו יתקיים אך ורק במהלך הדיון המתקיים בפניו בבקשה, והשופט יימנע מכל קשר ישיר או בלתי פורמאלי אחר עמו.
- בקשות מעצר ובקשות למתן צווים יוגשו בשעות העבודה הרגילות למזכירות בית המשפט. לא תתאפשר הגשת בקשות במישרין לשופט או למי מאנשי לשכתו.
- חומר החקירה יוצג לשופט במהלך הדיון באולם בית המשפט בין בדיון המתקיים במעמד כל הצדדים ובין בדיון המתקיים במעמד צד אחד. ככל שהדבר נדרש, יפסיק השופט את הדיון ויעיין בחומר החקירה בלשכתו ללא נוכחות מי מהצדדים.

- במקרים חריגים בהם יש צורך בהגשת חומר החקירה לפני הדיון, השופט או אנשי לשכתו לא יקיימו קשר ישיר מול נציג היחידה החוקרת לעניין קבלת חומר החקירה.

הקו המנחה העומד ביסודם של כל הכללים הללו, אינו רק כי השופט צריך לנהוג ביושרה וללא משוא פנים, ולהישמר מכל השפעה זרה על שיקול דעתו המשפטי, אלא גם כי הימנעות מכל מצג של קשר או היכרות חברית וקרובה בין שופטים לגורמי חקירה או פרקליטים, תגביר את אמון הציבור בתקינות ההליך המשפטי ובמערכת בתי המשפט. מטרה חשובה זו חיונית במיוחד בהקשר הישראלי, שבו קהילת המשפטנים היא מצומצמת ביחס לאוכלוסייה כולה, כך שבאופן טבעי יכולים להתקיים קשרים אישיים בין חבריה.

יש לקוות כי נוהל זה יגשים את תכליתו הכפולה: מצד אחד יסייע בהקפדה על כללים אתיים המבטיחים קיומו של הליך משפטי תקין, ומצד אחר יתרום לשקיפות ההליך ולהכרה בעבודתם הנאמנה של השופטים בבתי המשפט בישראל.